

Dariusz Zając

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

PRACA ZAWODOWA NAUCZYCIELA ANDRAGOGA W KONTEKŚCIE ETYCZNYM

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę uchwycenia rudymenarnych, w zamyśle autora, kwestii związanych z etyczną stroną pracy zawodowej nauczycieli andragogów. Istotne jest to zwłaszcza z tego powodu, że charakter wykonywanej przez nich pracy nie może być pozbawiony pierwiastka etycznego, który w znacznym stopniu przesądza o osobliwym wymiarze działalności zawodowej nauczycieli dorosłych, chociażby z racji wchodzenia przez niego w liczne relacje interpersonalne z uczącym się dorosłym. Tekst koncentruje się wokół nauczyciela andragoga, istoty pracy zawodowej w aspekcie etycznym oraz etycznego wymiaru pracy zawodowej nauczyciela dorosłych i charakterystyki niektórych jego podstawowych elementów.

Słowa kluczowe: nauczyciel andragog, praca zawodowa, etyka, etyka pracy, etyka zawodowa.

AN ADULT EDUCATOR'S PROFESSIONAL WORK IN THE ETHICAL CONTEXT

Abstract

The article is an attempt to capture rudimentary, in the author's opinion, issues related to the ethical side of adult educators' professional work. It is important especially for this reason that the nature of their work cannot be devoid of the ethical element, which largely determines the peculiar dimension of professional activity of teachers of adults, even by virtue of entering by them into numerous interpersonal relationships with adult learners. The text focuses on adult educators, the essence of their work in terms of ethics and the ethical dimension of professional work of teachers of adults, as well as the characteristics of some of its basic elements.

Key words: adult educator, professional work, ethics, work ethics, professional ethics.

Wprowadzenie

Aktywność zawodowa stanowi ten rodzaj aktywności człowieka, który wypełnia dość znaczną i istotną część jego życia. Stąd też nie bez znaczenia ma jakość jej podejmowania, również pod względem etycznym. Dotyczy to większości zawodów, a w szczególności zaś tych, których istota opiera się między innymi na bezpośrednich relacjach interpersonalnych. Do takich należy zawód nauczyciela, w ramach którego wyodrębnić można grupę nauczycieli andragogów.

Celem zaprezentowanych w tym miejscu rozważań jest próba ukazania kategorii nauczyciela andragoga, pracy zawodowej w kontekście etycznym i co istotne, etycznego wymiaru pracy zawodowej nauczyciela andragoga, wskazania na jego istotę i specyfikę, a także konieczności podejmowania rozważań wokół etyki zawodowej nauczycieli andragogów. Istotne jest to zwłaszcza z tego powodu, że kwestie etyczne w odniesieniu do tej grupy nauczycieli dość rzadko podejmowane są w literaturze przedmiotu badań, a przedstawione w niniejszym tekście rozważania stanowią, co najwyżej, przyczynek do szerszych i bardziej pogłębionych studiów i analiz wokół etycznych aspektów pracy zawodowej nauczycieli andragogów.

Nauczyciel andragog

W literaturze przedmiotu badań kategoria nauczyciela andragoga jest różnie postrzegana, a co za tym idzie w nieco zróżnicowany sposób definiowana. W opracowaniach nieco starszych nauczyciel dorosłych ujmowany jest jako „osoba, która w sposób celowy i świadomy naucza dorosłych słowem żywym lub pisany, bądź też za pomocą technicznych środków przekazu, systematycznie lub dorywczo, organizuje proces samodzielnego uczenia się, zmiierzając przez to do przyswojenia przez nich określonych wiadomości, umiejętności i nawyków, do ukształtowania odpowiednich postaw i zachowań niezbędnych w pracy zawodowej, życiu osobistym, rodzinnym, społeczno-kulturalnym i politycznym lub dla własnych satysfakcji i rozwoju osobowości osób uczących się”¹. Takie postrzeganie nauczyciela dorosłych można by określić mianem tradycyjnego, wpisującego się w klasyczny sposób jego ujmowania. Można by zaryzykować stwierdzenie, że tak najczęściej bywała, a może nadal bywa pojmowana osoba nauczyciela dorosłych. Zależy to od w znacznym stopniu od własnych wizji postrzegania nauczyciela dorosłych. Tym niemniej warto jednak w tym miejscu zaznaczyć, że powyżej przedstawiony sposób ujmowania nauczyciela dorosłych dość mocno reifikuje osoby uczące się, a co za tym idzie sprowadza do przedmiotowego traktowania ich w relacjach międzyludzkich, co z kolei nie sprzyja budowaniu właściwych interakcji między nauczycielem dorosłych a uczącym się dorosłym.

Zmiany dokonujące się w obszarze rzeczywistości społecznej, w tym również edukacyjnej spowodowały konieczność zrewidowania dotychczasowych zapatrywań na osobę nauczyciela andragoga, co nie oznacza odrzucenia wszystkiego, co dotychczas zostało wypracowane i utrwalone w myśli andragogicznej. Jak słusznie zauważa Tadeusz Aleksander, „Przemiany polityczne, społeczne, gospodarcze, techniczne i technologiczne, a także organizacyjne doprowadziły do daleko idących zmian ilościowych i jakościowych kadr kształcących ludzi dorosłych. W ich wyniku nie tyle wzrosła ilość ludzi uczących społeczność dorosłych, ile znacznie nieporównywalnie ze stanem z okresów poprzednich, rozszerzył się zakres ich specjalizacji zawodowej. Postęp jest tak duży, że dzisiaj trudno dokładnie wyliczyć specjalności zawodowe zaangażowane w organizowanie i realizację rozmaitych form kształcenia i wy-

¹ M. Marczuk, *Nauczyciel dorosłych*, [w:] K. Wojciechowski (red.), *Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986, s. 186.

chowania ludzi dorosłych”². Świadczyć to może o randze i znaczeniu edukacji człowieka dorosłego we współczesnym, dynamicznym świecie społecznym, w którym zarówno nauczyciel andragog, jak i dorosły uczący się tworzą wspólnotę wzajemnie podzielanych wartości, celów, a nie funkcjonują obok siebie.

Rację ma Józef Kargul stwierdzając, że „Przemiany społeczno-polityczne uruchomiły mechanizmy promujące oświatę dorosłych, stwarzające szansę jej rozwoju i, co więcej, umożliwiające docenienie jej przez szerokie kręgi społeczeństwa. Wyzwolenie edukacji z centralnego planowania i zarządzania spowodowało, że uczenie się człowieka dorosłego stało się nie obligatoryjnym obowiązkiem, ale dobrowolnym wyborem, akceptowanym lub odrzucanym elementem stylu życia. Człowiek obecnie sam wybiera aktywność edukacyjną, jej rodzaj, zakres treściowy, formę i ponosi konsekwencję owego wyboru. Zwiększona oferta usług edukacyjnych, (...) informacja o nich, ich reklama mają ten wybór umożliwić i ułatwić”³.

Słusznie stwierdza Eugenia A. Wesołowska, że: „Edukacja dorosłych jest ściśle związana z życiem społeczeństwa, z jego autentycznymi potrzebami, rozwijającymi się procesami ekonomicznymi i społecznymi, z systemem politycznym, z lokalnymi warunkami czy specyfiką regionów”⁴. Powyższe słowa zdaje się dopełniać Janusz Tomiło podkreślając, że niebagatelne znaczenie dla edukacji dorosłych ma gwałtowny rozwój cywilizacyjny, globalizacja czy też zagrożenia bezpieczeństwa współczesnego człowieka, zarówno ze strony drugiego człowieka i jego wytworów, jak i samej natury⁵.

To wszystko zaś implikuje konieczność nowego spojrzenia na nauczyciela edukacji dorosłych. Literatura przedmiotu badań wskazuje na szereg współczesnych wizji nauczyciela andragoga. Dla przykładu można w tym miejscu przywołać propozycję Mieczysława Marczyka, który uważa, że „(...) współczesny nauczyciel-andragog to odpowiednio wykwalifikowana osoba, która prowadzi z dorosłymi wielostronną działalność edukacyjną (informacyjną, instruktażową, doradczą, konsultacyjną, mediacyjną, re kwalifikacyjną, wychowawczą, terapeutyczną i inną) mającą na celu:

- dopomaganie w zrozumieniu ich sytuacji życiowej i wskazywanie czynników ją wyznaczających,
- podsumowanie i objaśnianie możliwych do osiągnięcia celów życiowych i kompetencji, które uznawane są przez nich za niezbędne,
- sugerowanie adekwatnych do nich programów i niesienie pomocy w ich realizacji,
- dopomaganie w świadomym i autonomicznym korzystaniu z wartości edukacji i usuwaniu barier, które w tym przeszkadzają,
- doradzanie im w kształtowaniu odpowiednich postaw i zachowań niezbędnych w złożonych sytuacjach życiowych i zmieniającej się rzeczywistości”⁶.

² T. Aleksander, *Przemiany modelu i funkcji nauczyciela dorosłych (oświatowca) we współczesnej rzeczywistości polskiej*, [w:] W. Horyń i J. Maciejewski (red.), *Nauczyciel andragog we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 39.

³ J. Kargul, *Obszary pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych. Przestanki do budowy teorii edukacji całościowej*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2005, s. 24.

⁴ E. A. Wesołowska, *Integracja Europy a edukacja dorosłych*, „Edukacja Dorosłych” 1993, nr 1, s. 7-14.

⁵ J. Tomiło, *Osobowość nauczyciela andragoga. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, [w:] T. Aleksander, D. Barwińska (red.), *Stan i perspektywy rozwoju refleksji nad edukacją dorosłych*, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Kraków-Radom 2007, s. 307.

⁶ M. Marczyk, *Pracownicy i działacze oświaty dorosłych*, [w:] T. Wujek (red.), *Wprowadzenie do andragogiki*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Warszawa 1996, s. 338-339.

Takie ujęcie współczesnego nauczyciela dorosłych ukazuje go jako partnera, animatora, a może wręcz, żeby nie powiedzieć zbyt górnolotnie, mistrza osoby uczącej się, kogoś kto może być autorytetem intelektualnym, moralnym, wyzwalającym, kimś na kim można polegać, kto nie zawiedzie, kto umie mądrze doradzić bądź odradzić.

Współczesną wizję nauczyciela andragoga zdaje się, przynajmniej w jakimś stopniu, odzwierciedlać andragogiczny model procesu uczenia się, zgodnie z którym: „Nauczyciel dorosłych (facylitator, konsultant, promotor zmiany – *change agent*) przygotowuje z wyprzedzeniem zestaw procedur angażujących uczących się w proces oparty na następujących elementach: (1) przygotowanie ucznia; (2) stworzenie atmosfery sprzyjającej uczeniu się; (3) uruchamianie mechanizmów umożliwiających wspólne planowanie; (4) diagnozowanie potrzeb edukacyjnych; (5) formułowanie programowych celów zaspokajających te potrzeby (czyli treści kształcenia); (6) projektowanie wzoru doświadczeń edukacyjnych; (7) kierowanie owym doświadczeniem za pomocą odpowiednich technik i środków; (8) ocena efektów kształcenia i ponowne diagnozowanie potrzeb edukacyjnych”⁷. Takie ujmowanie nauczyciela dorosłych odbiega w sposób dość znaczący od tradycyjnego jego postrzegania, bowiem koncentruje się na wspieraniu, wspomaganie uczących się dorosłych, a nie tylko przekazywaniu gotowej, jedynie słusznej wiedzy i kształtowaniu takich, a nie innych umiejętności i postaw.

Warto w tym miejscu przywołać stanowisko Duccio Demetrio, który tak pisze: „(...) wychowawca dorosłych, stając się specjalistą od rozwoju potencjału ludzkiego, zaczyna pełnić rolę osoby specjalnie powołanej, by być krzepiącym przewodnikiem (*helper*) w procesie uczenia się i utrwalania zdobytej wiedzy, w tworzeniu klimatu współpracy w pracy grupowej, w gromadzeniu i analizie informacji dotyczących potrzeb edukacyjnych, w realizacji zindywidualizowanych programów nauczania uwzględniających indywidualne rytmy uczących się, w ocenie aspektów poznawczych i afektywnych, kryjących się w każdej ścieżce dydaktycznej, w doborze eksperymentalnych metod nauczania waloryzujących poprzednie doświadczenia uczącego się dorosłego”⁸.

Literatura przedmiotu badań wskazuje na liczne typologie, kategorie, modele, koncepcje współczesnych nauczycieli andragogów. Ograniczone ramy objętościowe niniejszego tekstu uniemożliwiają w tym miejscu ich analizę. Warto jednak zaznaczyć, że stanowią one odzwierciedlenie zróżnicowanych wizji nauczyciela dorosłych, szerokiego zainteresowania ich pracą zawodową, jej specyfiką na poszczególnych obszarach, w ramach których manifestuje się aktywność zawodowa andragogów.

Praca zawodowa w aspekcie etycznym

Praca zawodowa wydzieliła się wraz z postępem cywilizacyjnym spośród różnych form aktywności, będąc jednocześnie jedną z podstawowych form działalności człowieka w okresie

⁷ M. S., Knowles, E. F. Holton III, R. A. Swanson, *Edukacja dorosłych. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 107.

⁸ D. Demetrio, *Edukacja dorosłych*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. T. 3. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006, s. 180.

doroboci⁹. Zdaniem Tadeusza Tomaszewskiego praca zawodowa to „działalność ludzi organizowana w taki sposób, aby prowadziła do powstawania wytworów społecznie wartościowych i do podnoszenia jakości życia wykonujących ją osób”¹⁰. Nieco szerzej pracę zawodową postrzega Zygmunt Wiatrowski, wskazując na dwa jej znaczenia: węższe i szersze. W pierwszym z nich „na pracę zawodową składają się czynności, które:

- a) tworzą system wewnętrznie spójny,
- b) opierają się na określonej wiedzy i umiejętnościach,
- c) są skierowane na wytworzenie pewnych przedmiotów i usług,
- d) wykonywane są systematycznie lub trwale”¹¹.

Z kolei w znaczeniu szerszym, „oprócz czynności, bierze się pod uwagę także zewnętrzne warunki pracy, ramy organizacyjne, korzyści materialne, prestiż zawodu, szanse zawodowe i inne elementy wpływające bezpośrednio lub pośrednio na proces i wyniki pracy zawodowej”¹².

Przywołane, wybrane sposoby pojmowania pracy zawodowej, zdają się aż nadto przekonywać o tym, że nie może być ona pozbawiona pierwiastka etycznego. Biorąc pod uwagę charakter pracy zawodowej ów pierwiastek może przejawiać się w zróżnicowany sposób. Nie umniejszając przedstawicielom poszczególnych kategorii społeczno-zawodowych, etyczny wątek wydaje się być jednak szczególnie istotny w tych aktywnościach zawodowych, w ramach których mamy do czynienia z bezpośrednimi relacjami międzyludzkimi, a do takich niewątpliwie zaliczyć można działalność zawodową podejmowaną przez nauczycieli andragogów.

Jak zauważa Barbara Baraniak praca zawodowa stanowi pojęcie pochodzące od pracy¹³. Stąd też dla dalszych rozważań istotne wydają się być ustalenia przyjmowane w ramach etyki pracy. Na jej gruncie przyjmuje się bowiem, że:

1. „Praca jest podstawą i źródłem egzystencji oraz rozwoju gatunku ludzkiego, a także poszczególnych społeczeństw;
2. Praca stanowi główny sposób samorealizacji jednostek i grup, gdyż jest racjonalną formą wykorzystania ludzkiej energii twórczej;
3. Praca jest najistotniejszym czynnikiem organizacji stosunków międzyludzkich w mikro- mezo- i makroskali, aż po ustrojowe struktury społeczne;
4. Praca jest miejscem przejawiania się ogólnych zasad etycznych, jak również specyficznych wartości, w tym regulatorów etycznych zachowań ludzi na terenie samej pracy (np. tzw. etosów zawodowych)”¹⁴.

⁹ Z. Wołk, *Kultura pracy, etyka i kariera zawodowa*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2009, s. 16.

¹⁰ T. Tomaszewski, *Praca zawodowa jako centralne pojęcie kształcenia zawodowego*, [w:] S. Kaczor i Z. Wiatrowski (red.), *Kształcenie zawodowe w służbie gospodarki i kultury narodowej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978, s. 49.

¹¹ Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005, s. 102.

¹² *Ibidem*, s. 102-103.

¹³ B. Baraniak, *Metody badania pracy*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 43.

¹⁴ J. Lipiec, *Człowiek – etyka – praca*, [w:] J. Pawica, B. Puszczewicz (red.), *Etyka i moralność*, Wydawnictwo NURT, Warszawa 1990, s. 72.

Dla podejmowanych rozważań wokół pracy w ujęciu etycznym istotne wydają się również znaczenia, jakie przypisuje się w literaturze przedmiotu badaniom etyce pracy. Etyka pracy może bowiem występować w czterech znaczeniach, a mianowicie jako:

1. moralność przejawiana przez człowieka podczas wykonywania pracy,
2. etyka zawodowa,
3. zestaw norm i zasad, z których wynikają obowiązki pracodawców wobec pracobiorców,
4. wzorzec, w ramach którego praca jest traktowana jako obowiązek moralny i jedna z cnót w ramach etyki¹⁵.

To w czwartym znaczeniu etyka pracy dotyczy:

- „wartościowania pracy, czyli spostrzegania pracy jako wartości centralnej, pożądanego elementu życia, jednak bez konotacji moralnych (bez związków z kategoriami dobra i zła). W tym ujęciu słowem właściwszym jest *etos* (rozumiany jako styl życia);
- moralnego wartościowania pracy, czyli spostrzegania jej w kategoriach powinności, nakazu lub obowiązku, oraz traktowania jej jako dobra. W tym zakresie mieści się spostrzeganie bezczynności jako czegoś złego, nagannego, czyli negatywne ocenianie lenistwa”¹⁶.

Powyższe rozważania istotne są zwłaszcza z tego powodu, iż etyczny sposób postrzegania pracy wpisuje się w personalistyczne nastawienie do niej, gdzie – jak pisze Stefan M. Kwiatkowski – „Praca jako rodzaj powinności wynika z wewnętrznego imperatywu i obowiązku przede wszystkim wobec siebie. (...) Osoby traktujące pracę jako obowiązek poszukują zajęć odpowiadających ich kwalifikacjom, są z reguły lojalnymi pracownikami, ale starają się wyraźnie oddzielić pracę od życia prywatnego”¹⁷. Zbliżone stanowisko prezentuje również Zygmunt Wiatrowski, ujmując pracę człowieka jako uniwersalną wartość i powinność¹⁸. Przywołany Autor wskazując na trzy konteksty myślenia o pracy, tj. uniwersalny, chrześcijański i pragmatyczny, stara się dostrzec występujący w niej pierwiastek etyczny¹⁹.

Zatem postrzegając pracę zawodową jako pewien rodzaj aktywności człowieka przejawiający się w określonym okresie jego życia, należy mieć na względzie jej aspekty etyczne, bez których pozbawiona byłaby ona tego co, obok aspektu pragmatycznego, użytecznego, stanowi o jej istocie i sensie.

Przyjęcie założenie, że praca jako taka stanowi pewną wartość, a zarazem i powinność moralną jest punktem wyjścia do rozważań wokół etycznego wymiaru pracy, również pracy zawodowej reprezentantów poszczególnych kategorii społeczno-zawodowych, w tym nauczycieli andragogów.

¹⁵ D. Grabowski, *Etyka pracy. Przekonania wartościujące pracę a zaangażowanie pracowników*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015, s. 8.

¹⁶ *Ibidem*, s. 9.

¹⁷ S. M. Kwiatkowski, *Pedagogika pracy*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. T. 3, Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006, s. 246.

¹⁸ Z. Wiatrowski, *Wartości i powinności zawodowe w procesie kształcenia i doskonalenia nauczycieli*, [w:] A. M. Tchorzewski (red.), *Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Bydgoszcz 1994, s. 87.

¹⁹ *Ibidem*, s. 87-88.

Etyczny wymiar pracy zawodowej nauczyciela andragoga

Zagadnienia wpisujące się w etyczne kwestie zawodu nauczycielskiego mają szczególne znaczenie, głównie poprzez postrzeganie ich poprzez pryzmat zobowiązania nie tylko wobec uczących się, ale wręcz całego społeczeństwa. Stąd też niejednokrotnie zawód nauczyciela wiąże się ze swoistą misją społeczną, powołaniem. Dostrzec można w tym zawodzie ścisły związek obowiązków i powinności moralnych. Dlatego też od nauczyciela oczekuje się wysokiego poziomu etycznego²⁰. O konieczności dbałości o poziom etyczny nauczycieli andragogów upomina się m.in. w toku swoich eksploracji Janusz Tomiło²¹.

Wśród wielu różnych wymiarów pracy nauczyciela dostrzec można wymiar etyczny. Istotne jest to również z tego powodu, iż – jak pisze Andrzej M. de Tchorzewski – z zawodem nauczyciela obok rzeczowo-instrumentalnego przygotowania profesjonalnego jego przedstawicieli, wiąże się formacja moralno-etyczna każdego nauczyciela, bez względu na uzyskany przez niego poziom wykształcenia²². Stąd też szczególną rolę przypisuje się w tym zawodzie etyce.

Niejednokrotnie w literaturze wskazuje się na rolę i znaczenie wartości oraz powinności moralnych w zawodzie nauczycielskim. Istnieją poglądy, zgodnie z którymi to wartości moralne stanowią źródło powinności moralnych. Dla przykładu można w tym miejscu przywołać stanowisko Józefa Seiferta, zgodnie z którym powinności muszą mieć swoje źródło w etyce wartości, ponieważ tylko taka powinność ma sens, która zależy od wartości realizowanego stanu rzeczy²³. Poza tym na gruncie zawodu nauczycielskiego wskazuje się na rudymenarne normy oraz zasady etyczne, przy czym te ostatnie ujmują się jako podstawę etyki zawodowej nauczyciela. Jak słusznie zauważa David Carr w aspekty etyki zawodowej nauczycieli wplątane jest przestrzeganie zasad etycznych²⁴. Przed wieloma laty pisał o tym Jan Legowicz w sposób następujący: „Podstawę etyki zawodowej nauczyciela i jego osobowościowej moralności stanowią zasady, zwane również pryncypiami, na które składają się najbardziej ogólne w swych treściach ustanowienia, przepisy czy prawidła. Na nich opierają się podejmowane świadomie przez człowieka działania i jego postępowanie. Od tych zasad uzależnia się jakość tych działań i zachowań, w nich tkwi ich sens, z nimi się wiąże ich wartość i z nich wywodzi się zobowiązujące człowieka poczucie własnej za swoje czyny odpowiedzialności”²⁵. To zasady etyczne stanowią – jak twierdzi Lech Ostasz – najwyższy poziom w strukturze etyki, a jeśli są prawidłowo sformułowane, dają umysłowi, ogólne i najważniejsze przewodnictwo.

²⁰ J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 229.

²¹ J. Tomiło, *O wychowaniu dorosłych. Szkice i rozważania*, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk 2008, s. 194.

²² A. M. de Tchorzewski, *Wielopłaszczyznowa odpowiedzialność nauczyciela*, [w:] A. M. de Tchorzewski (red.), *Odpowiedzialność jako wartość i problem edukacyjny*, Wydawnictwo WERS, Bydgoszcz 1998, s. 90.

²³ J. Seifert, *Istota i motywacja moralnego działania*, Wydawnictwo Świętego Krzyża, Opole 1984, s. 45-58.

²⁴ D. Carr, *Professional and personal values and virtues in education and teaching*, „Oxford Review of Education” 2006, No. 2, s. 171.

²⁵ J. Legowicz, *Moralno-etyczne zasady zawodu nauczycielskiego*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1988, nr 2, s. 95.

Są one czymś, co może być przez każdego zrozumiane, można je poddawać krytyce, wprowadzać w dialog, polepszać²⁶.

Jeżeli przyjąć, że podstawę etyki zawodowej stanowią zasady etyczne, to w odniesieniu do nauczycieli dorosłych jej mianem będzie można określić zespół zasad etycznych ukierunkowujących i regulujących aktywność nauczycieli andragogów na poszczególnych płaszczyznach uprawianej przez nich działalności zawodowej. Powyższy sposób postrzegania etyki zawodowej nauczycieli dorosłych nie pretenduje do miana jedynie słusznego. Stanowi zaledwie jeden z możliwych sposobów podejścia do etyki zawodowej nauczycieli andragogów.

Z racji tego, że etyka zawodowa staje się regulatorem decyzji i wyborów postępowania w sytuacjach, których żadne zarządzenia regulować nie mogą, stąd też istotne jest uwrażliwienie nauczycieli poszczególnych szczebli edukacji na problematykę etyczną i postępowanie zgodnie z jej wymaganiami, co ma z kolei przyczynić się do: 1) zabezpieczenia istotnych i ważnych interesów ich profesjonalnej działalności przez niedwuznaczne zagrożenie potępieniem moralnym czynów i postaw, które te interesy na szwank narażają, a dla których nie ma sankcji w przepisach prawnych; 2) budzenia świadomości zawodowej oraz wiedzy o wielkiej złożoności oczekiwań społecznych od nich, które obejmują wiedzę, kwalifikacje zawodowe, różne składniki ich osobowości, moralności; 3) podnoszenia identyfikacji zawodowej poprzez budzenie dumy zawodowej i solidarności ludzi, którym przypada funkcja szczególnie cenna w społecznym podziale pracy i w związku z tym określone wymogi²⁷. Praca zawodowa nauczycieli i sposób jej wykonywania zwiększają pod wieloma względami roszczenia moralne, powodują wzrost wrażliwości na określone wartości moralne. Aktywność zawodowa nauczycieli wiąże się z przestrzeganiem określonych wymogów moralnych, do których respektowania do końca nie jest zobligowana pozostała część społeczeństwa, a to oznacza, że zalecane są one w całym społeczeństwie, przy czym zlekceważenie ich w uprawianiu zawodu nauczycielskiego podlega szczególnej ocenie moralnej. To wszystko właśnie stanowi o osobliwości zawodu nauczycielskiego pod względem etycznym²⁸. Co również istotne, etyka zawodowa powinna sprzyjać poprawie sytuacji moralnej w środowiskach nauczycielskich, a uczyni to wtedy, gdy etycy i pedagodzy ją tworzący liczyć się będą z realiami życia, wiedzy, z doświadczeniem historycznym w zakresie rozwoju moralności²⁹. Wszystko to zdaje się, przynajmniej w jakimś stopniu, przesądzać o roli i znaczeniu etyki w aktywności zawodowej nauczycieli, również nauczycieli dorosłych.

Skoro – jak pisze Mieczysław Marczuk – „Nauczyciel-andragog (...) ma wspomagać ludzi dorosłych w edukacyjnym samorozwoju, wspierać ich w zdobywaniu nowej wiedzy i umiejętności, pomagać im w dochodzeniu do coraz wyższych stadiów dojrzałości, nie zaś ich nauczać i pouczać. Sprzyjać temu będzie kształtowanie stylu jego pracy i realizacji funkcji edukacyjnej na głębszej podbudowie teoretycznej, pełnej wydobywanej z uogólnień pokrewnych andragogice i pedeutologii nauk społecznych”³⁰, to kwestia odpowiedniego, żeby nie

²⁶ L. Ostasz, *Ku etyce uniwersalistycznej*, Wydawnictwo Olsztyńskiej Szkoły Wyższej, Olsztyn 1999, s. 39.

²⁷ M. Kozakiewicz, *Etyka zawodowa nauczyciela*, [w:] W. Pomykało (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Fundacja INNOWACJA, Warszawa 1996, s. 202.

²⁸ A. Molesztak, A. Tchorzewski, W. Wołoszyn, *W kręgu powinności moralnych nauczyciela*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Bydgoszcz 1994, s. 21.

²⁹ S. Pikus, *Etyka nauczycielska jako problem*, [w:] K. Kaszyński, L. Żuk-Łapińska (red.), *Etyka zawodu nauczyciela. Nauczanie etyki*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. T. Kotarbińskiego, Zielona Góra 1995, s. 15.

³⁰ M. Marczuk, *Pracownicy...*, *op. cit.*, s. 343.

powiedzieć ponadprzeciętnego poziomu etycznego nauczycieli dorosłych, a wcześniej odpowiedniego przygotowania etycznego tych nauczycieli do uprawiania przez nich zawodu, wydaje się być aż nadto oczywista. Rodzi się jednak w tym miejscu pytanie: jak kształcić nauczycieli andragogów, aby byli/stawali się ludźmi reprezentującymi wysoki poziom etyczny. Odpowiedź na pytanie nie należy do prostych i jednoznacznych. Zależy ona w dużym stopniu od przyjmowanej koncepcji kształcenia tych nauczycieli.

Jak skomplikowany i wielowymiarowy jest świat nauczycielskich wartości, powinności moralnych czy też zasad etycznych nikogo nie trzeba specjalnie przekonywać. Złożony i osobliwy charakter pracy zawodowej nauczycieli andragogów, a ponadto dynamiczność i wielowymiarowość współczesnej rzeczywistości edukacyjnej, w której przyszło nauczycielom funkcjonować nie do końca sprzyjają temu, aby o tym wszystkim mówić w sposób jednoznaczny i nieproblematyczny. Można by jednak zapytać w tym miejscu, którym wartościom, a tym samym powinnościom moralnym dać pierwszeństwo w obszarze aksjodeontologii zawodu nauczycielskiego. Nie uzurpując sobie w tym miejscu prawa do jednoznacznego rozwiązania tej kwestii, można jednak stwierdzić, że wymaga ona głębokich przemyśleń, szerszych refleksji, bowiem w dużym stopniu przesądza ona o jakości usług świadczonych przez wszystkich nauczycieli, również nauczycieli dorosłych. Jednak jedno wydaje się być pewne, a mianowicie nauczycielowi andragogowi jako czołowemu, choć przecież nie jedynemu podmiotowi edukacji dorosłych, nieobce mają być elementarne obowiązki etyczne, które stanowić zarazem będą o wyjątkowej funkcji i roli, jaką pełnią w obszarze rzeczywistości społecznej.

Stąd też dowartościowanie etycznego kontekstu pracy zawodowej nauczycieli andragogów staje się istotnym zagadnieniem badawczym zarówno dla przedstawicieli andragogiki, jak i pedeutologii. Potrzebne jest rozpoznanie tej problematyki nie tylko pod względem teoretycznym, ale co również ważne także metodologicznym i empirycznym. Konieczność podejmowania kwestii wpisujących się w etyczny wymiar pracy nauczycieli andragogów podyktowane jest wieloma względami. Z jednej strony jest to dość osobliwy charakter tego wymiaru, zwłaszcza jego delikatność i subtelność, a także złożoność i problematyczność, z drugiej zaś charakter całej rzeczywistości edukacyjnej, dość zmiennej, a czasami wręcz i nieprzewidywalnej. Stąd też dyskutując wokół kształtu i charakteru etyki zawodowej nauczycieli andragogów warto wziąć pod uwagę nie tylko głosy teoretyków, ale również praktyków, którzy na co dzień podejmują trud pracy z osobami dorosłymi. Takie wspólne wypracowanie fundamentów etyki zawodowej zaowocować może tym, iż stanie się czymś, co faktycznie respektowane będzie przez nauczycieli andragogów w trakcie podejmowanej przez nich aktywności zawodowej, w której na stałe obecny będzie pierwiastek etyczny.

Zakończenie

Przedstawione w niniejszym tekście rozważania stanowią zaledwie wybrany, a zarazem dość skromny wycinek w podejściu do etycznych kwestii pracy zawodowej nauczycieli andragogów. Tym niemniej jest on o tyle istotny, że w ramach aktywności zawodowej przedstawicieli tej kategorii społeczno-zawodowej niebagatelne znaczenie mają relacje międzyludzkie, a te

zaś nie mogą być pozbawione wątku etycznego. W znacznym stopniu przesądza to o specyficznym czy wręcz osobliwym charakterze zawodu nauczycielskiego. To z kolei niejako zobowiązuje nauczycieli do określonych zachowań, które nie mogą pozostawać w sprzeczności z elementarnymi obwarowaniami etycznymi charakterystycznymi dla nich i zawodu przez nich uprawianego. Kierowanie się tymi obwarowaniami w działalności zawodowej nauczycieli andragogów przesądzać może o ich przynależności i identyfikacji zawodowej, a zarazem i odrębności od reprezentantów innych zawodów.

Na zakończenie warto zwrócić jeszcze uwagę na jeden dość istotny problem, a mianowicie na to, iż odnośnie przedstawicieli zawodu nauczycielskiego istnieją spory co do tego, czy ich etyka zawodowa ma przybrać postać kodeksową, czy też nie. Kwestii tej nie da się w sposób jednoznaczny rozstrzygnąć, o czym świadczy chociażby to, iż istnienie odrębnego kodeksu etycznego, który miałby obowiązywać nauczycieli ma zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników. Nie podejmując się w tym miejscu próby rozwiązania tego problemu, bowiem wymaga to odrębnych analiz, można jednak pokusić się o stwierdzenie, że większe znaczenie ma nie tyle sposób wyrażania nauczycielskich obwarowań etycznych, ile raczej to, aby obwarowania te były akceptowane i co ważniejsze przestrzegane przez nauczycieli, również nauczycieli dorosłych, w ramach podejmowanej przez nich działalności zawodowej.

Bibliografia

- Aleksander T., *Przemiany modelu i funkcji nauczyciela dorosłych (oświatowca) we współczesnej rzeczywistości polskiej*, [w:] W. Horyń i J. Maciejewski (red.), *Nauczyciel andragog we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Baraniak B., *Metody badania pracy*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Boczukowa B., *Jak kształcić dorosłych – refleksje andragoga*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
- Carr D., Professional and personal values and virtues in education and teaching, „Oxford Review of Education” 2006, No. 2.
- Demetrio D., *Edukacja dorosłych*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. T. 3, Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006.
- Grabowski D., *Etyka pracy. Przekonania wartościujące pracę a zaangażowanie pracowników*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.
- Kargul J., *Nauczyciel dorosłych w ponowoczesnym świecie*, [w:] W. Horyń, J. Maciejewski (red.), *Nauczyciel andragog u progu XXI*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Kargul J., *Obszary pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych. Przesłanki do budowy teorii edukacji całościowej*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2005.
- Knowles M. S., Holton III E. F., Swanson R. A., *Edukacja dorosłych. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Kozakiewicz M., *Etyka zawodowa nauczyciela*, [w:] W. Pomykało (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Fundacja INNOWACJA, Warszawa 1996.
- Kwiatkowski S. M., *Pedagogika pracy*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. T. 3, Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006.
- Legowicz J., *Moralno-etyczne zasady zawodu nauczycielskiego*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1988, nr 2.
- Lipiec J., *Człowiek – etyka – praca*, [w:] J. Pawlica, B. Puszczewicz (red.), *Etyka i moralność*, Wydawnictwo NURT, Warszawa 1990.
- Marczuk M., *Nauczyciel dorosłych*, [w:] K. Wojciechowski (red.), *Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986.
- Marczuk M., *Pracownicy i działacze oświaty dorosłych*, [w:] T. Wujek (red.), *Wprowadzenie do andragogiki*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Warszawa 1996.
- Molesztak A., Tchorzewski A., Wołoszyn W., *W kręgu powinności moralnych nauczyciela*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Bydgoszcz 1994.
- Ostasz L., *Ku etyce uniwersalistycznej*, Wydawnictwo Olsztyńskiej Szkoły Wyższej, Olsztyn 1999.

- Pikus S., *Etyka nauczycielska jako problem*, [w:] K. Kaszyński, L. Żuk-Łapińska (red.), *Etyka zawodu nauczyciela. Nauczanie etyki*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. T. Kotarbińskiego, Zielona Góra 1995.
- Seifert J., *Istota i motywacja moralnego działania*, Wydawnictwo Świętego Krzyża, Opole 1984.
- Szempruch J., *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Tchorzewski de A. M., *Wielopłaszczyznowa odpowiedzialność nauczyciela*, [w:] A. M. de Tchorzewski (red.), *Odpowiedzialność jako wartość i problem edukacyjny*, Wydawnictwo „WERS”, Bydgoszcz 1998.
- Terhart E., *Formalised Codes of Ethics for Teachers: between professional autonomy and administrative control*, „European Journal of Education” 1998, nr 4.
- Tomaszewski T., *Praca zawodowa jako centralne pojęcie kształcenia zawodowego*, [w:] S. Kaczor i Z. Wiatrowski (red.), *Kształcenie zawodowe w służbie gospodarki i kultury narodowej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978.
- Tomilo J., *O wychowaniu dorosłych. Szkice i rozważania*, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Pułtusk 2008.
- Tomilo J., *Osobowość nauczyciela andragoga. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, [w:] T. Aleksander, D. Barwińska (red.), *Stan i perspektywy rozwoju refleksji nad edukacją dorosłych*, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Kraków – Radom 2007.
- Wesołowska E. A., *Integracja Europy a edukacja dorosłych*, „Edukacja Dorosłych” 1993, nr 1.
- Wiatrowski Z., *Podstawy pedagogiki pracy*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005.
- Wiatrowski Z., *Wartości i powinności zawodowe w procesie kształcenia i doskonalenia nauczycieli*, [w:] A.M. Tchorzewski (red.), *Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Bydgoszcz 1994.
- Wołk Z., *Kultura pracy, etyka i kariera zawodowa*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2009.